

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
UUSITUPA, MILLA – KOIVISTO, VESA
2020: Monikielinen Raja-Karjala. –
Leena Kolehmainen, Helka Riionheimo
& Milla Uusitupa (toim.), *Ääniä idästä.*
Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyys-
teen s. 143–190. Suomalaisen Kirjallisuus-

den Seuran Toimituksia 1461. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
ZETTERBERG, SEPPO (toim.) 1995: *Viro.*
Historia, kansa, kulttuuri. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

Tekstianalyysin perusteet yleistajuisesti

Vesa Heikkinen: *Tekstianalyysi. Miksi kielellisillä vallinnoilla on merkitystä?*
Helsinki: Gaudeamus 2020. 352 s. ISBN 978-952-345-080-6.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on ilmestynyt mukavaan tahtiin suomenkielisiä käsi- ja oppikirjoja kielentutkimuksen(kin) kannalta keskeisistä tutkimussuuntauksista. Näihin lukeutuu ainakin genreanalyysi (Heikkinen, Voutilainen, Lauerma, Tiililä & Lounela toim. 2012), keskusteluanalyysi (Stevanovic & Lindholm toim. 2016) ja diskurssintutkimus (Pietikäinen & Mäntynen 2019). Lisäksi eri suuntausten menetelmällisiä lähtökohtia on käsitelty tieteellisten lehtien erikoisnumeroissa (esim. Haapanen, Kääntä & Lehti toim. 2018) ja eritoten järkälemäisessä *Kielentutkimuksen menetelmiä* -teossarjassa (Luodonpää-Manni, Hamunen, Konstenius, Miestamo, Nikanne & Sinnemäki toim. 2020). Tämän joukon jatkeeksi ilmestyi syksyllä 2020 Vesa Heikkisen laatima oppikirja tekstianalyysistä. Teos on otteeltaan yleistajuinen, eikä sitä ole suunnattu ensisijaisesti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoille tai tutkijoille vaan ”kai-kille kielestä, teksteistä ja merkityksistä kiinnostuneille” (s. 20).

Teoksessa esiteltävän tekstianalyysin juuret paikantuvat brittiläiseen kriitti-

seen lingvistiikkaan (esim. Fowler, Hodge, Kress & Trew toim. 1979; Hodge & Kress 1979), jossa kielenkäyttöä tarkastellaan yhteiskunnallisista, valta- ja ideologia-kriittisistä näkökulmista (muunlaisista tutkimusintresseistä ks. esim. Virtanen & Hiidenmaa 2020). Peruserona diskurssintutkimukseen (ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019) voi pitää sitä, että tekstianalyysi on nimensä mukaisesti teksti- eli produktikeskeinen lähestymistapa, siinä missä diskurssintutkimuksessa kiinnostus ulottuu selvemmin myös kirjoittamisen, lukemisen ja ylipäänsä tekstin kanssa toimimisen käytänteisiin ja olosuhteisiin (ks. esim. Tiililä 2007; Haapanen 2017; Mäntynen & Kalliokoski 2018).

Heikkinen on pitkän linjan tekstianalyttikko, joka on aiemmassa tutkimuksessaan tarkastellut erityisesti journalistisia ja virkatekstejä (esim. Heikkinen 1999; Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2001; Heikkinen & Lounela 2009). Hänen tuotantaan luonnehtii tekstilajeihin, intertekstuaalisuuteen ja ideologiaan liittyvien ilmiöiden kriittinen, yhteiskunnallista näkökulmaa painottava tarkastelu. Tieteellisen julkaisemisen ja toimitustyön lisäksi Heikkinen on myös kirjoittanut ahkerasti yleistajuisia tietokirjoja, joista politiikan kieltä käsittelevä *Kansalaistaito*-teos (Heikkinen & Pajunen 2016) ansaitsi Tieto-Finlandia ehdokkuuden.

Käsillä olevassa *Tekstianalyysi*-teoksessa merkillepantavaa on, että se lienee ensimmäinen fennistinen tietokirja, jonka tekemisessä on hyödynnetty perinteisten kirjailija-apurahojen asemesta verkkopalvelun (*Mesenaatti.me*) avulla järjestettyä joukkorahoituskampanjaa.

Teos koostuu esipuheenomaisesta johdannosta ja neljästä pääluvusta. Johdannossa määritellään ja perustellaan teoksen tavoitteet tukeutuen erityisesti ajatukseen yhteiskuntien tekstuaalisuudesta. Tämän jälkeen avataan tekstianalyysin taustoja ja teoreettis- menetelmällisiä sitoumuksia (luku 1) sekä annetaan käytännön välineitä kielenkäytön kriittiseen analyysiin (luku 2). Kolmas luku koostuu analyysiesimerkeistä. Lopuksi pohditaan kokoavasti, mitä kriittisyys on (luku 4).

Kriittisyydestä

Johdanto-osa alkaa referaatilla tasavallan presidentti Sauli Niinistön puheesta vuoden 2016 valtiopäivien avajaisissa. Lukijan huomio kiinnitetään siihen, kuinka presidentti (Niinistö 2016) ottaa kantaa julkisen keskustelun ilmapiirin muuttumiseen:

Teemme pahan virheen, jos kuvittelemme, että se [= ”hallitsematon maahanmuuttoliike”] peittyi, kun olemme keksineet tarkkailla toistemme tekemisiä ja kunkin sanavalintoja ihan pilkkuun asti, ja tehdä sitten niistä suurta numeroa ja nimittelyä.

Tekijä jakaa Niinistön huolen siitä, että ymmärtämiselle ja halulle ymmärtää on tapahtumassa tai jo tapahtunut jotakin. Samanaikaisesti tekijä pitää kuitenkin itseisarvoisena sitä, että kielellisiin valintoihin tartutaan ja merkityksistä keskustellaan, sillä kielen avulla ”tehdään merkityksiä oleviksi ja, mikä kiinnostavinta, luonnollisiksi” (s. 11). Niinistön pu-

heessa tekijä (s. 9) kiinnittää huomiota esimerkiksi seuraaviin seikkoihin: Keihin presidentti viittaa käyttäessään monikon ensimmäistä persoonaa, ja lukeeko hän myös itsensä mukaan? Entä mitä tarkalleen ottaen tarkoittaa sananvalintojen tarkkaileminen ”ihan pilkkuun asti” ja ”suuren numeron tekeminen”?

Tällaiset kielellisiin valintoihin liittyvät perustavanlaatuiset ja melko poleemiset kysymykset ovat teosta luonnehtivia. Paikoin tulee jopa vaikutelma, että tekijän ihanteiden mukainen kielenkäyttö olisi mahdollisimman suorasuorasta – mitään vihjailematonta ja sievistelemätöntä. Voi kuitenkin pohtia, olisiko tällainenkaan viestintä välttämättä sen parempaa. Olisiko esimerkiksi Niinistön puhetta parantanut se, että siinä olisi syyllistetty osa suomalaisista (vrt. ”jotkut ovat keksineet tarkkailla”) tai jos siinä olisi nostettu tikunokkaan aivan tiettyjä ”pilkkuun asti tarkkailemisen” tapauksia? Ajattelen, että kriittisten kysymysten rinnalla teoksessa olisi voinut esittää hieman enemmän myös analyttisiä, ymmärrystä hakevia kysymyksiä.¹ Esimerkiksi Niinistön puheen osalta olisi voitu kysyä myös, miksi puhe on sellainen kuin se on.

Peruskäsitteitä

Luvussa 1 (”Tekstianalyysin lähtökohdista”) rakennetaan tekstianalyysin teoreettista perustaa määrittelemällä sellaisia peruskäsitteitä kuin *kieli*, *teksti* ja *konteksti*. *Kieli* määritellään fennistiselle tekstintutkimukselle ominaisesti tukeutumalla Hallidayn (1978) systeemifunktionaalisen (SF) teorian näkemykseen kielestä merkityspotentialina, joka tarjoaa kielenkäyttäjälle valinnan mahdollisuudet merkitysten tekemiseen (s. 24–25). *Teksti* ymmärretään, niin ikään

1. Vrt. Jokisen ja Juhilan (2016 [1999]: 300–302) jaotteluun *kriittinen vs. analyttinen diskurssi-analyysi*.

SF:n hengessä, sosiaalisen kanssakäymisen perusyksiköksi (ks. s. 30). Lisävalaistusta tekstien olemukseen tarjotaan hyödyntämällä de Beaugranden ja Dresslerin (1981) *tekstuaalisuuden* kriteeristöä (kohesiivisuus, koherenttius, intentionaalisuus, hyväksyttävyyys, informatiivisuus, tilanteisuus, intertekstuaalisuus). Sosiaalisessa mediassa, pikaviestimissä ja muissa digitaalisissa ympäristöissä käytävän kirjoitetun keskustelun näkökulmasta olisi ollut ehkä tarpeen pohtia lyhyesti, kuinka teksti tällöin määritellään ja millainen on tekstianalyysin näkökulma kahden tai useamman osallistujan yhteistyönä toteutuvaan kokonaisuuteen.

Kontekstin käsitteen osalta luvussa tehdään perusjako ”konkreettisiin ja abstrakteihin ympäristöihin” (s. 33). Edellisellä viitataan etenkin tekstien materiaalsiin puitteisiin, jälkimmäisellä taas tekstien kulttuurisiin kehyksiin, joita ei voi yhtä suoraan havaita (esim. tekstin yhteys tiettyyn genreen tai foucault’laiseen diskurssiin). Konstruktivistisesta näkökulmasta olisi ehkä ollut paikallaan tehdä lukija tietoiseksi tekstin ja kontekstien molemminpuolisesta vaikutussuhteesta: yksittäiset tekstit eivät vain heijastele vaan aina myös rakentavat konteksteja ja vaikuttavat esimerkiksi käsityksiin siitä, millainen kielenkäyttö on mahdollista missäkin tilanteessa tai ympäristössä.

Tärkeäksi ellei tärkeimmäksi merkitysten erittelyn lähtökohdaksi luvussa esitetään SF-teorian ytimessä oleva – enemmän tai vähemmän strukturalistinen – ajatus kielenkäytöstä *valintojen* tekemisenä (s. 34–35; ks. myös Halliday 1978; Fontaine, Bartlett & O’Grady toim. 2013; Lauranto 2013). Tämä tarkoittaa, että teksteissä toteutuvia kielellisiä valintoja tarkastellaan suhteessa siihen, millä muilla tavoin asia olisi voitu ilmaista. Samaan hengenvetoon, lukijaa säästelemättä, esitellään myös Hallidayn (1978) metafunctiot (ideationaalinen, interpersoonainen, tekstuaalinen) ja korostetaan, että jokai-

nen kielellinen valinta palvelee samanaikaisesti kaikkia kielen metafunctioita. Myöhemmin (s. 50) valinnan käsitettä avataan hyödyllisesti toteamalla, että valintojen tekeminen voi olla tietoista (esim. strategista) mutta myös tiedostamatonta (konventioiden intuitiivista seuraamista) tai – lisäksi – pakon sanelemaa; jälkimmäisissä tapauksissa voidaan puhua myös keinojen *valikoitumisesta*. Osiossa olisi ollut hyödyllistä huomioda, että valinnat riippuvat aina myös yksilön kielitaidosta ja esimerkiksi tekstilajikonventioiden hallinnasta (vrt. Lauranto 2013: 16–17).

Kielioppipainotteiset työkalut

Luku 2 (”Tekstianalyysin työkaluja”) pyrkii antamaan lukijalle työvälineitä tekstien lingvistisesti painottuneeseen analyysiin. Laajassa, yli 150-sivuisessa jaksossa edetään pienistä yksiköistä isoihin: morfeemeista sanoihin ja lauseista tekstijaksoihin. Lopuksi käsitellään kirjoitetun kielen erityiskeinoja kuten kappalejako, välimerkkejä ja emojeja eli kuvamerkkejä. Otsikostaan huolimatta luku ei tarjoa niinkään välineistöä kielellisten valintojen järjestelmälliseen analyysiin kuin esimerkinomaisia näkökulmia kielen funktionaalisuuteen. Monesti esimerkin taustalla on tekijän oma aiempi tutkimus tai esimerkiksi päivälehdessä julkaistu kieli-juttu. Paikoin käsittely lipuu ehkäpä lähemmäs kielenhuollon kuin tekstianalyysin kysymyksiä (esim. *yhtiökokous* vs. *yhtiönkokous*; s. 55–57). Luku havainnollistaa kuitenkin onnistuneesti, kuinka näennäisesti pienetkin kieliopilliset valinnat voivat tuottaa kielenkäyttöön painavia merkityksiä.

Varsinaisiin tekstitason analyysikeinoihin päästään luvun loppupuolella. Ehkä yllättävänkin tiiviissä, kymmen-sivuisessa jaksossa esitellään varsinkin klassisen tekstilingvistiikan lähestymistapoja tekstirakenteen ja teeman- ja informaationkulun analyysiin (ks. Enkvist

1975; Werlich 1975). Lukijaa ei erityisesti perehdytetä yhdenkään mallin soveltamiseen, vaan hänet ennemminkin tehdään tietoiseksi siitä, että kielellisiä valintoja voidaan tarkastella myös virketasoa laajemmasta näkökulmasta. Kun käsillä on nimenomaan opas tekstien analyysiin, olisi mielestäni ollut perusteltua kiinnittää hieman enemmän menetelmällistä huomiota siihen, kuinka tekstien kielellisiä valintoja analysoidaan suhteessa toisiinsa, suhteessa tekstin kokonaisuuteen ja suhteessa tekstin konteksteihin. Erityisesti jäin kaipaamaan tekijän erikoisalaa olevien genre- ja rekisterianalyttisten näkökulmien vahvempaa huomiointia.

Uutisia, twiittejä ja iskelmäsanoituksia

Reilun sadan sivun mittainen luku 3 (”Tekstianalyysiesimerkkejä”) koostuu kahdeksasta esimerkkianalyysistä, joiden avulla havainnollistetaan aiemmissa luvuissa esiteltujen työkalujen ja analyysi-periaatteiden soveltamista käytäntöön. Analysoitavat tekstit edustavat uutisjournalismia (verkkouutinen, radiouutinen, pääkirjoitus, uutiskommentti) sekä muun tyyppistä yhteiskunnallis-poliittista julkista kielenkäyttöä (valtioneuvoston tiedote, populistipoliittikon twiitti, laitoikeistolainen blogikirjoitus). Aivan loppuun on säästetty sukupuolikäsityksiin pureutuva analyysi radiossa naistenpäivänä soineen iskelmän sanoituksesta. Analyysit ovat otteeltaan kriittisiä, ja niitä yhdistää pyrkimys paljastaa etenkin implisiittisiä, vaivihkaisia konsteja, joilla julkisessa kielenkäytössä vaikutetaan ihmisten käsityksiin ja asenteisiin.

Analyysi *häirikkömetsoa* käsittelevästä tarinallisesta paikallisuutisesta (luku 3.2) on kriittistä lingvistiikkaa parhaimmillaan. Siinä havainnollistetaan, kuinka uutisoinnin kohteeksi päätyvä eläinyksilö voidaan personifioida ”ikäväksi ihmiseksi” (s. 213) ja esittää aktiiviseksi toimijaksi prosesseissa, jotka ovat tuttuja en-

nen kaikkea ihmistoimijoiden maailmasta (esim. *terrorisoi päiväkotilasten vappujuhlaa*, s. 216). Esitystavan valinnan osalta kiinnitetään aiheellisesti huomiota siihen, kuinka kokemuksellisuutta painottava tarinamuoto jättää helposti taustalle laajemmat syy-seuraussuhteet (ks. myös Mäkelä & Karttunen 2020), tässä tapauksessa ihmisen oman toiminnan (esim. metsien hakkuiden) vaikutukset eläinten käyttäytymiseen ja elinoloihin.

Onnistuneena pidän myös luvun loppupuolella esitettävää analyysia perussuomalaisen kansanedustajan Twitterissä julkaisemasta kirjoituksesta. Maahanmuuttoa uhkana ja hallitsemattomana luonnonvoimana käsittelevän twiitin kielellis-retoriset keinot ovat jo aiemmasta kirjallisuudesta tuttuja (esim. Blomqvist 1996; Lahti 2019). Twiitin huolellinen kontekstointi kertoo kuitenkin myös muutoksesta populistisessa kielenkäytössä: nykypopulismia eivät luonnehdi niinkään iskulauseet kuin käsitteiden omalaatuinen määrittely sekä uusien, tai ainakin valtavirrasta poikkeavien, termien käyttöönotto (esim. *väestönvaihto*). Heikkinen kuvaa muutosta osuvalla kärkeilyllä: ”propagandistisiin hokemiin perustuva junttipopulismi on antanut tilaa kielen ja merkitysten manipulointiin perustuvalla nörttipopulismille” (s. 291).

Utismedian osalta luvun esimerkki-analyysit kiinnittävät huomiota journalististen sisältöjen mielipiteellistymiseen, josta tekijä erottaa kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä kyse on siitä, että nykyisessä nopeitempomisessa journalismissa julkaistaan yhä enemmän lyhyitä uutistekstejä, joissa on kerrallaan esillä vain yhden osapuolen mielipide tai näkökulma. Tätä havainnollistetaan radion ”minuuttuutisen” avulla (luku 3.3). Toisaalta mielipiteellistyminen liittyy myös siihen, että toimittajienkin omat näkökannat saavat uutismediassa yhä enemmän sijaa sellaisten juttutyyppien kuin kolumnin, kommentin ja uutisanalyysin välityksellä – tähän Heikkinen

viittaa *näkökulmajournalismina* (luku 3.5). Intertekstuaalisten kytkösten osalta nostetaan kiinnostavasti esiin uutisjutut, jotka uutisoinnin ohella houkuttelevat vastaanottajaa mediayhtiön muiden sisältöjen, esimerkiksi television keskusteluohjelman, äärelle (erit. s. 225–226).

Läpi luvun vahvasti esillä oleva impliittisen merkityksen analyysi tuntuu paikoin hieman ärhäkältä. Esimerkiksi uutiscommentteja arvostellaan esimerkki-analyysin valossa siitä, että niissä ei useinkaan eroteta riittävän eksplisiittisesti – yksikön ensimmäisen persoonan ilmauksia käyttäen – toimittajan omia mielipiteitä ”yleisesti tunnustetuista tosiasioista” (s. 255). Toisaalta kun uutiskommentin lajipiirteisiin kuuluu tekstikokonaisuuden hyvin näkyvä, visuaalinen kehystys nimenomaan *kommentiksi*, minkä tekijä itsekin tuo esiin (s. 254), eikö voisi ennemminkin ajatella niin päin, että kaikki kommentissa edustaa ensisijaisesti toimittajan omaa tulkintaa ja pohdintaa, ellei toisin esitetä? Asiaa olisi voinut valaista myös sen empiirinen tarkastelu, millaisia ovat ne käyttöyhteydet, joissa uutiskommenteissa tyypillisesti käytetään yksikön ensimmäistä persoonaa eli korostetaan omaa ääntä suhteessa muihin ääniin.

Vaikka tekijä kertoo valinneensa analyysiesimerkit sillä perusteella, että ne tuovat esiin monenlaisia painoituksia (s. 193), analyysien näkökulmat säilyvät verrattain samanlaisina läpi luvun. Vähälle huomiolle jää muun muassa teeman- ja informaationkulun tarkastelu ja ylipäänsä se, kuinka merkitykset muotoutuvat (vahvistuvat, täsmentyvät, kyseenalaistuvat jne.) tekstin edetessä virkkeestä toiseen. Samoin tekstirakenteen, esimerkiksi retoristen kuvioiden, analyysia on mukana niukanlaisesti. Onnistuneena ratkaisuna pidän kuitenkin sitä, että jokainen analyysi kannustaa lukijaa tarkastelemaan tekstejä vaihtoehtoisten valintojen näkökulmasta. Luvun ansioihin lukeutuu myös se, että siinä toistuvasti tuetaan päätekstin

analyysia havainnoilla tekstiin eri tavoin kytkeytyvistä muista teksteistä.

Vielä kriittisyydestä

Teoksen päättää luku 4 (”Orwellistiikkaa ja merkityskriittisyyttä”), jossa tekijä palaa lyhyesti kriittisyyden käsitteen äärelle. Keskeinen sanoma on, että tekstiyhteiskuntamme on, Orwellin klassikkoromaanin hengessä, täynnä kieleen perustuvaa näkymätöntä vallankäyttöä (vrt. Hodge & Fowler 1979). Jotta vallanjaon epätasaarvoon olisi mahdollista vaikuttaa, valta on ensin tehtävä näkyväksi. Tähän tarvitaan paitsi kriittisiä lingvistejä myös kielitietoisia kielenkäyttäjiä, jotka näkevät julkisen kielenkäytön selviöt ”kiistiönä, kiistanalaisina ja keskustelua edellyttävinä valintoina” (s. 313). Kriittisyyden perustavimmaksi ja vaikeimmaksi muodoksi tekijä mainitsee itsereflektion. Tekijän näkemyksiin on helppo yhtyä.

Kriittinen(!) lukija olisi silti toivonut, että viimeistään loppuluvussa myös tekstianalyysia – siinä muodossa kuin se on teoksessa esitelty – olisi tarkasteltu metodisena *valintana*, joka tarjoaa muiden tutkimusmenetelmien lailla tietynlaisen, rajallisen näkökulman kohteeseensa. Lukijan kriittistä ymmärrystä tekstianalyysin vahvuuksista ja rajoitteista olisi tukenut erityisesti vertailu sellaisiin menetelmiin ja kysymyksenasetteluihin, joissa tutkimuskohdetta jäsennetäänkin osallistujan (esimerkiksi juttua tekevän journalistin tai radiouutisten kuuntelijan) eikä ulkopuolisen havainnoijan perspektiivistä. Olennaista on, että vastakkaiset orientaatiot eivät ole kilpailevia vaan toisiaan täydentäviä ja kokonaiskuvaa rikastavia (ks. esim. Haapanen 2018).

Lopuksi

Kaikkiaan teos tarjoaa helposti lähestyttävän ja lukijan kielitietoisuutta herättävän johdatuksen kirjoitettujen tekstien

kriittiseen, yhteiskunnalliseen analyysiin. Teoksen runsaat esimerkkianalyysit konkretisoivat kielellisten valintojen ideologista, retorista ja intertekstuaalista luonnetta ja kannustavat pohtimaan niiden syitä ja seurauksia suhteessa reaalisuudesta jääneisiin valintoihin. Valintoja tarkastellaan erityisesti suhteessa kielijärjestelmän paradigmoihin, mitä tarkoitusta varten lukijalle esitellään koko joukko kieliopin kuvauksen peruskäsitteitä. Sen sijaan teos ei tarjoa kovinkaan hyviä eväitä kielen välityksellä reaalisuuden tekstuaalisten ja diskursiivisten merkitysvalintojen erittelyyn. Esimerkiksi teemankulun, tekstin jäsentelyn ja moniäänisyyden ilmiöiden analyysi ei onnistu teoksen suppeiden johdatusten pohjalta, vaan lisäoppia on haettava muualta. Tämä vähentää teoksen käyttöarvoa ainakin yliopisto-opetuksessa. Lisäksi teoksessa huomioitavien tekstien lajikirjo olisi voinut olla hieman suurempi – nyt painotus on erityisesti journalismissa, ja ulkopuolelle jäävät esimerkiksi koulun, työelämän ja julkisten tilojen tekstit. Ansio olisi ollut, mikäli teos olisi jollakin havainnollisella tavalla huomionnut myös sen, että tekstit ovat perin juurin multimodaalisia ja että kielellisiin valintoihin vaikuttaa aina myös se, millaisia rinnakkaisia valintoja muiden semioottisten moodien (esim. taitto ja kuvitus) puitteissa tehdään.

Rakenteeltaan teos on selkeä, ja sen kieli on konstailematonta. Leipätekstiä on maustettu maltillisesti omaelämäkerrallisilla yksityiskohdilla, ja päätekstin oheen taitetut tekstilaatikot tarjoilevat lukijalle muun muassa kiinnostavia etymologisia ekskursioita. Asiahakemisto lisää teoksen käytettävyyttä.

Teoksen lähteistö kokoa yhteen tekijän aiemman tuotannon kolumneja ja kielijuttuja myöten mutta huomioi kitkaammin etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana kertyneen fennistisen tekstin- ja diskurssintutkimuksen. Esimerkkianalyysien osalta harmillisena

pidän sitä ratkaisua, ettei pidempiä analysoitavia tekstejä näytetä lukijalle kokonaisuudessaan edes liitteenä. Ratkaisu vaikeuttaa paitsi esitettyjen analyysien seuraamista myös niiden osuvuuden arviointia ja vaihtoehtoisten tulkintojen kehittelyä – siis kriittisenä lukijana toimimista.

Mainitsemistani puutteista huolimatta pidän *Tekstianalyysiä* tarpeellisenä lisänä kielentutkimuksen menetelmiä käsittelevien oppikirjojen joukkoon. Verrattain suurpiirteisellä otteella laadittu teos ei välttämättä ilman täydentävää materiaalia sovellu kurssikirjaksi yliopistoihin, mutta takakansitekstissä mainitun ”kenen tahansa kielestä kiinnostuneen” näkökulmasta pidän teosta onnistuneena yleistajuistuksena ja ajatuksia herättävänä johdatuksena kirjoitetun kielenkäytön ja tekstiyhteiskuntamme kriittiseen tarkasteluun.

MIKKO T. VIRTANEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Kirjoittaja on apurahatutkija ja suomen kielen dosentti Helsingin yliopistossa.

Kirjallisuus

- BLOMQUIST, OUTI 1996: Mustien on määrä viipyä Valkealassa enintään kuukauden. Pakolaiset suomalaisissa sanomalehdissä. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 131–150. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- BEAUGRANDE, ROBERT DE – DRESSLER, WOLFGANG 1981: *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- ENKVIST, NILS ERIK 1975: *Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä*. Helsinki: Gaudeamus.
- FONTAINE, LISA – BARTLETT, TOM – O’GRADY, GERARD (toim.) 2013: *Systemic functional linguistics. Exploring choice*. Cambridge: Cambridge University Press.

- FOWLER, ROGER – HODGE, BOB – KRESS, GUNTHER – TREW, TONY (toim.) 1979: *Language and control*. London: Routledge.
- HAAPANEN, LAURI 2017: *Quoting practices in written journalism*. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN_978-951-51-2952-9.
- 2018: Overcoming methodological challenges in text production research. A holistic approach through data triangulation. – *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 10 s. 45–70.
- HAAPANEN, LAURI – KÄÄNTÄ, LIISA – LEHTI, LOTTA (toim.) 2018: Diskurssintutkimuksen menetelmistä. – *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 10.
- HALLIDAY, MICHAEL 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA – HIIDENMAA, PIRJO – TIILILÄ, ULLA 2001: *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- HEIKKINEN, VESA – LOUNELA, MIKKO 2009: Uudenvuodenpuheen minä. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 218–249. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA – PAJUNEN, TAPIO 2016: *Kansalaistaito. Miten politiikkaa voi ymmärtää, jos sitä voi ymmärtää?* Helsinki: Teos.
- HEIKKINEN, VESA – VOUTILAINEN, EERO – LAUERMA, PETRI – TIILILÄ, ULLA – LOUNELA, MIKKO (toim.) 2012: *Genreanalyysi*. Helsinki: Gaudeamus.
- HODGE, ROBERT – FOWLER, ROGER 1979: Orwellian linguistics. – Roger Fowler, Bob Hodge, Gunther Kress & Tony Trew (toim.), *Language and control* s. 6–25. London: Routledge.
- HODGE, ROBERT – KRESS, GUNTHER 1979: *Language as ideology*. London: Routledge.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI 2016 [1999]: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suonen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö* s. 267–310. Tampere: Vastapaino.
- LAHTI, EMMI 2019: *Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5707-2> (14.4.2022).
- LAURANTO, YRJÖ 2013: Valintojen sanasto-kielioppi kielitekojen mahdollistajana. – *Kielikuvia* 2/2013 s. 16–27.
- LUODONPÄÄ-MANNI, MILLA – HAMUNEN, MARKUS – KONSTENIUS, REETA – MIESTAMO, MATTI – NIKANNE, URPO – SINNEMÄKI, KAIUS (toim.) 2020: *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄKELÄ, MARIA – KARTTUNEN, LAURA 2020: Kokemuksellisuus, mallitarinat ja eksemplaarisuus tarinallisen yksilöjournalismin aikakaudella. – Mikko T. Virtanen, Pirjo Hiidenmaa & Jyrki Nummi (toim.), *Kertomuksen keinoin* s. 273–306. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄNTYNYN, ANNE – KALLIOKOSKI, JYRKI 2018: Dialogia käsitteiden valinnasta ja käytöstä. Kieli-ideologiat tiedekirjallisuuden suomennostyössä. – *Virittäjä* 122 (4) s. 493–522.
- NIINISTÖ, SAULI 2016: *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe valtiopäivien avajaisissa 3.2.2016*. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-valtiopäivien-avajaisissa-3-2-2016/> (13.4.2022).
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNYN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- STEVANOVIC, MELISA – LINDHOLM, CAMILLA (toim.) 2016: *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja*

vuorovaikutusta? Tampere: Vastapaino.
TIILILÄ, ULLA 2007: *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
VIRTANEN, MIKKO T. – HIIDENMAA, PIRJO 2020: *Tekstintutkimus. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo,*

Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä IV* s. 831–854. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
WERLICH, EGON 1975: *Typologie der Texte. Entwurf eines textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatik*. Heidelberg: Quelle & Meyer.

Opas historiallisten tekstilähteiden käyttöön

Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto & Antti Rähä (toim.): *Vanhoiden käsialojen lukuopas*. Helsinki: Gaudeamus 2021. 355 s. ISBN 978-952-345-106-3.

Vanhoiden käsialojen lukuopas on etenkin historian opiskelijoille ja tutkijoille tarkoitettu opas vanhojen käsialojen lukemiseen ja erilaisten lähde- ja tekstityyppien tulkintaan. Opas sopii kuitenkin myös filologeille ja muillekin kielitieteilijöille, jotka ovat kiinnostuneita tutustumaan historiallisten aineistojen kirjoon sekä harjoittamaan vanhojen aineistojen lukemisen ja tulkittamisen perustaitoa.

Opas on jaoteltu teemoittain erilaisten Suomen historian aineistotyyppien mukaan. Aineistoesimerkkien aikajänne ulottuu 1500-luvulta 1900-luvun alkupuolelle asti, ja valtaosa niistä on kirjoitettu uusgoottilaisella eli saksalaisella käsialalla. Käsialojen tulkintaan teos tarjoaa erilaisia apuvälineitä, kuten runsaita kuvaesimerkkejä, lyhenneluettelon sekä sanastoja. Oppaan tekijäjoukkoon kuuluu 16 tutkijaa, joista suurin osa on Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitokselta, mutta mahtuu mukaan yksi kielen tutkijakin sekä edustusta Turun ja Helsingin yliopistoista. Tässä tekstissä esittelen

ja arvioin ennen kaikkea teoksen antia filologeille.

Johdatus käsialojen ja käsikirjoitusten pariin

Johdanto-osion ensimmäisessä artikkelissa teoksen toimittajat Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto ja Antti Rähä pohtivat paleografian ja vanhojen käsialojen lukutaidon hallinnan merkitystä digitaalistuvassa maailmassa. Lisäksi artikkelissa esitellään yleisellä tasolla teoksessa käytettyjen aineslähteiden kirjoittajia ja kirjoitustaitoa Suomessa 1500-luvulta 1900-luvun alkuun sekä käydään läpi teoksen rakennetta ja käyttöä. Keskeinen sanoma on, että vaikka digitalisaation edetessä vanhoja lähdeaineistoja on entistä enemmän ja entistä helpommin saatavilla, ei vanhojen käsialojen lukutaito ole menettänyt merkitystään.

Osion toinen artikkeli on omistettu ruotsin ja suomen kielten historialle keskiajalta varhaismoderniin aikaan. Harry Lönnroth esittelee nelisivuisessa artikkelissaan pääasiassa ruotsin kielen historiallisia vaiheita – suomen kieli on saanut tilaa puolisen sivua. Etenkin suomenkieliselle lukijalle johdatus ruotsin kielen historiaan on tarpeen, onhan